

ساختار کتاب

کتاب شب امتحان دین و زندگی انسانی (۳) دوازدهم از ۴ قسمت اصلی تشکیل شده است که به صورت زیر است:

(۱) **آزمون‌های نوبت اول:** آزمون‌های شماره ۱ تا ۴ این کتاب مربوط به مباحث نوبت اول است که خودش به دو قسمت تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی‌شده: آزمون‌های شماره ۱ و ۲ را درس به درس طبقه‌بندی کرده‌ایم. بنابراین شما به راحتی می‌توانید پس از خواندن هر درس از درس‌نامه تعدادی سؤال را بررسی کنید. حواستان باشد این آزمون‌ها هم، ۱۶ نمره‌ای و مثل یک آزمون کامل هستند. در کنار سؤال‌های این آزمون‌ها نکات مشاوره‌ای نوشته‌ایم. این نکات به شما در درس خواندن قبل از امتحان و پاسخگویی به آزمون در زمان امتحان کمک می‌کند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی‌نشده: آزمون‌های شماره ۳ و ۴ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم تا دو آزمون نوبت اول مشابه آزمونی را که معلمان از شما خواهد گرفت، ببینید.

(۲) **آزمون‌های نوبت دوم:** آزمون‌های شماره ۵ تا ۱۲ از کل کتاب و مطابق امتحان پایان سال طرح شده‌اند. این قسمت هم، خودش به ۲ بخش تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی‌شده: آزمون‌های شماره ۵ تا ۸ را که برای نوبت دوم طرح شده‌اند هم طبقه‌بندی کرده‌ایم. با این کار باز هم می‌توانید پس از خواندن هر درس تعدادی سؤال مرتبط را پاسخ دهید. هر کدام از این آزمون‌ها هم، ۲۰ نمره دارند در واقع در این بخش، شما ۴ آزمون کامل را می‌بینید. این آزمون‌ها هم نکات مشاوره‌ای دارند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی‌نشده: آزمون‌های شماره ۹ تا ۱۲ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم؛ پس، در این بخش با ۴ آزمون نوبت دوم، مشابه آزمون پایان

سال مواجه خواهید شد.

(۳) **پاسخ‌نامه تشریحی آزمون‌ها:** در پاسخ تشریحی آزمون‌ها تمام آن‌چه را که شما باید در امتحان بنویسید تا نمره کامل کسب کنید، برایتان نوشته‌ایم.

(۴) **درس‌نامه کامل شب امتحانی:** این قسمت برگ برنده شما نسبت به کسانی است که این کتاب را نمی‌خوانند (🙄) در این قسمت تمام آن‌چه را

که شما برای گرفتن نمره عالی در امتحان دین و زندگی انسانی (۳) نیاز دارید، تنها در ۲۴ صفحه آورده‌ایم، بخوانید و لذتش را ببرید!

یک راهکار، موقع امتحان‌های نوبت اول می‌توانید از سؤال‌های درس‌های ۱ تا ۷ آزمون‌های ۵ تا ۸ هم استفاده کنید.

فهرست

شماره صفحه

نوبت	آزمون	پاسخ‌نامه
اول	۳	۲۳
اول	۵	۲۳
اول	۷	۲۴
اول	۸	۲۴
دوم	۹	۲۵
دوم	۱۱	۲۵
دوم	۱۳	۲۶
دوم	۱۵	۲۶
دوم	۱۷	۲۷
دوم	۱۸	۲۷
دوم	۱۹	۲۸
دوم	۲۱	۲۸
		۳۰

درس‌نامه توپ برای شب امتحان

شماره	kheilisabz.com	زمان آزمون: ۷۵ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	دین و زندگی (۳)
آزمون شماره ۱				
درس اول				
۱	براساس آیه ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴾ چرا خداوند می‌تواند نیاز انسان و هر موجود دیگری را برطرف کند؟			
۰/۵	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق، والا و غیر قابل دسترس است.			
۱	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. بیت: «ذات نایافته از هستی، بخش / چون تواند که بود هستی بخش» بیانگر چه مفهومی از نیازمندی جهان به خدا در پیدایش است؟			
درس دوم				
۱	هر یک از آیات شریفه زیر بیانگر کدام یک از مراتب توحید است؟ الف) ﴿ قُلْ أَعْبُدُوا اللَّهَ أَدْبَعِي رَبًّا ﴾: ب) ﴿ قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ﴾:			
۰/۵	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. این‌که پیامبر اکرم ﷺ و اولیای دین از خود، توانایی برآوردن حاجات انسان را دارند، عین توحید است.			
۱	اصطلاح زیر را تعریف کنید. توحید در ربوبیت: مراتب توحید و شرک ممکن است به صورت تعریف نیز خواسته شود.			
درس سوم				
۰/۵	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب پر کنید. محور و روح زندگی دینی ..... و محور و روح زندگی ضددینی، ..... است.			
۱/۵	چگونه یک فرد دچار شرک عملی می‌شود؟			
درس چهارم				
۰/۵	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. به اقرار خود شیطان، او توانایی فریب چه کسانی را ندارد؟			
۰/۵	اصطلاح زیر را تعریف کنید. حُسن فعلی: حُسن فعلی و فاعلی، از تعاریف مهم هستند.			
۱	راه‌های تقویت اخلاص را نام ببرید. (چهار مورد)			
درس پنجم				
۰/۵	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. کسی که اختیار را در بحث و سخن انکار می‌کند، در عمل از قدرت اختیار خود بهره‌ای نخواهد برد.			
۰/۵	به منطقی و مثبت بودن افعال در تشفی درستی یا نادرستی جمله در وقت کنید. جای خالی را با کلمه مناسب پر کنید.			
۰/۵	اعتقاد به ..... این اطمینان را به آدمی می‌دهد که جهان خلقت حافظ و نگهدارنده دارد که در کارش اشتباه نیست.			
۱/۵	چه رابطه‌ای میان اختیار انسان با اراده خداوند وجود دارد؟ توضیح دهید.			
درس ششم				
۰/۵	آیه ﴿ وَ لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُثَمِّلُوا لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُثَمِّلُوا لَهُمْ لِيُزَادُوا ... ﴾ به کدام سنت الهی اشاره می‌کند؟ ارتباط آیات ابتدای درس؟ با سنت‌های الهی و پیام‌های مربوط به آن‌ها را فراموش نکنید!			

شماره	kheilisabz.com	زمان آزمون: ۷۵ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	دین و زندگی (۳)
نمره	نوبت اول پایه دوازدهم دوره متوسطه دوم			آزمون شماره ۱
۰/۵	درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. عام‌ترین و فراگیرترین قانون خداوند سنت امداد الهی است که ثابت و همیشگی می‌باشد.			۱۶
۰/۵	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. خداوند ما را با چه چیزهایی امتحان می‌کند؟			۱۷
۱	شناخت قوانین حاکم بر زندگی انسان‌ها چه نتایجی به دنبال دارد؟ (دو مورد)			۱۸
درس هفتم				
۰/۵	جای خالی را با کلمه مناسب پر کنید. عادت به گناه و ..... آن. از پرتگاه‌های خطرناک سقوط در وادی ضلالت است.			۱۹
۰/۵	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. عواملی مانند شیطان، شرایط فرهنگی، اجتماعی و دوستان چه نقشی در سرنوشت انسان دارند؟			۲۰
۱	قساوت قلب را تعریف کنید و بگویید چگونه ایجاد می‌شود؟			۲۱
۱۶	جمع نمرات			موفق باشید

کهنه	kheilisabz.com	زمان آزمون: ۹۰ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	دین و زندگی (۳)
نمبره	آزمون شماره ۹			ردیف
آیات قرآن و حدیث				
۱/۵	با توجه به آیه شریفه ﴿أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...﴾ روش‌های صحیح دعوت را بیان کنید.			
۰/۵	آیه شریفه ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً...﴾ به کدام یک از معیارهای تمدن متعالی اسلام اشاره می‌کند؟			
۰/۵	آیه ﴿مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا﴾ به کدام یک از مراتب توحید اشاره می‌کند؟			
درستی یا نادرستی جمله‌های زیر را مشخص کنید.				
۰/۵	تقدیرات جهان و قانونمندی‌ها لازمه کار اختیاری انسان و جهت‌دهنده و محدودکننده آن است.			
۰/۵	در توبه همیشه باز است و توفیق توبه همواره میسر است.			
۰/۵	پیامبر ﷺ حضرت مریم ؑ، آسیه ؑ، خدیجه ؑ و حضرت فاطمه ؑ را به عنوان بهترین زنان جهان نام برده‌اند.			
۰/۵	تمدن سوم اروپا با گسترش مسیحیت در اروپا و آغاز حاکمیت کلیسا بر زندگی سیاسی و اجتماعی مردم آغاز شد.			
جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب پر کنید.				
۰/۵	هر کدام از انسان‌ها براساس ..... ، با تمام وجود خدا را درمی‌یابد و حضورش را درک می‌کند.			
۰/۵	گناه بر ..... انسان اثر می‌گذارد و شخص را از درون ناراحت می‌کند.			
۰/۵	براساس سنت ..... خداوند عمل نیک را چند برابر پاداش و کار بد را فقط به اندازه خودش جزا می‌دهد.			
۰/۵	..... ، روح معنوی حاکم بر جامعه و نشان‌دهنده هویت و شخصیت آن است.			
۰/۵	تقویت ایمان و اراده در جامعه اسلامی، مربوط به حوزه توانایی‌های ..... است.			
به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.				
۰/۵	زمینه‌ساز رفتن انسان به سمت گناهان کبیره چیست؟			
۰/۵	صاحب‌اختیاری جهان مربوط به کدام یک از مراتب توحید است؟			
۰/۵	ویژگی‌ها، کیفیت‌ها و کلیه روابط میان موجودات بیانگر چیست؟			
۰/۵	چرا به توبه «پیرایش» یا «تخلیه» نیز می‌گویند؟			
۰/۵	یک مورد از برنامه‌های مربوط به حوزه «حضور مؤثر و فعال در جامعه جهانی» را نام ببرید.			
احکام				
۱/۵	احکام هر یک از موارد زیر را بنویسید. (واجب کفایی - مستحب - جایز - حرام)			
الف) تولید، توزیع و تبلیغ فیلم‌ها و ... به منظور گسترش فرهنگ و معارف اسلامی و مبارزه با تهاجم فرهنگی:				
ب) شرکت در مجالس شادی که موجب تقویت صلۀ رحم یا تبلیغ دین شود:				
پ) استفاده از ابزارها و آلات موسیقی برای اجرای سرودها:				
اصطلاحات زیر را تعریف کنید.				
۱	الف) اخلاص در بندگی:			
۱	ب) سنت ابتلاء:			
۱	پ) توبه اجتماعی:			
به سؤال‌های زیر پاسخ کامل دهید.				
۱	رابطه متقابل بین بعد فردی و اجتماعی توحید عملی را توضیح دهید.			
۱	از مراحل تکمیلی توبه، جبران حقوق مردم را شرح دهید.			
۱/۵	پیامبر اسلام ﷺ برای تحقق جامعه عدالت‌محور چه تلاشی نمود؟ توضیح دهید.			
۱	جدی‌ترین آسیب «تولید انبوه کالا» به عنوان یکی از آثار منفی تمدن جدید چیست؟			
۱/۵	شرایط فرهنگی و اجتماعی در خارج از شبه‌جزیره عربستان، قبل از ورود به دوره تمدن اسلامی چگونه بود؟			
۲۰	جمع نمرات موفق باشید			

پاسخ‌نامه تشریحی

◀ آزمون شماره ۱ (نوبت اول) ▶

- ۱- زیرا هر موجودی غیر خداوند، خود نیازمند است و باید شخص دیگری نیاز او را برطرف کند؛ اما چون خداوند بی‌نیاز مطلق است و به هیچ چیز وابسته نیست، می‌تواند نیاز هر موجود دیگری را برطرف کند.
- ۲- نادرست - معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست مشکل به نظر می‌آید، اما هدفی قابل دسترس است.
- ۳- پدیده‌ها که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.
- ۴- الف) توحید در ربوبیت   ب) توحید در خالقیت
- ۵- نادرست - چون توانایی را از خود آن‌ها دانسته‌ایم، شرک است.
- ۶- چون خداوند تنها خالق، مالک و ولی جهان است، تنها رب هستی نیز هست؛ پس او تدبیرگر و پرورش‌دهنده مخلوقات است و جهان را اداره کرده و به سوی مقصدی که برایش معین فرموده هدایت می‌کند.
- ۷- توحید - شرک
- ۸- اگر کسی دل به هوای نفس (بت درون) سپرده و او را معبود خود قرار دهد و اوامرش را به فرمان‌های خداوند ترجیح دهد یا در پی کسب رضایت قدرت‌های مادی و طاغوت‌ها (بت‌های بیرون) برآید، چنین شخصی گرفتار شرک عملی شده است.
- ۹- مؤمنان باخلاص
- ۱۰- حسن فعلی یعنی کار به درستی و به همان صورت که خدا فرمان داده است، انجام شود.
- ۱۱- ۱) افزایش معرفت نسبت به خدا
۲) تقویت روحیه حق‌پذیری
۳) راز و نیاز با خداوند و کمک‌خواستن از او
۴) دوری از گناه و تلاش برای انجام واجبات
- ۱۲- نادرست - چنین شخصی در عمل از اختیار خود بهره می‌برد.
- ۱۳- خدای حکیم
- ۱۴- وجود اختیار و اراده در انسان ناشی از اراده الهی و خواست اوست. به عبارت دیگر خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد. در فعل اختیاری، تا زمانی که ما به انجام فعل اراده نکرده‌ایم، آن فعل انجام نمی‌گیرد. در عین حال وجود ما، اراده ما و عملی که از ما سر می‌زند، همگی وابسته به اراده خداوند است. یعنی اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد.
- ۱۵- سنت املاء یا امهال
- ۱۶- نادرست - سنت امتحان و ابتلاء، عام‌ترین و فراگیرترین قانون خداوند است که ثابت و همیشگی است.
- ۱۷- خداوند با هر امر خیر یا شری ما را می‌آزماید.
- ۱۸- ۱) موجب نگرش صحیح نسبت به تلخی‌ها و شیرینی‌ها، بیماری و سلامت، شکست‌ها و موفقیت‌ها و خلاصه همه حوادث زندگی می‌شود.
۲) دیدگاه مؤمنان را نسبت به وقایع و حوادث جهان از دیگران ممتاز می‌سازد.
۳) بالاخره تنظیم درست رابطه انسان با خدا، خود و دیگران را به دنبال دارد. (دو مورد کافی است).
- ۱۹- توجیه
- ۲۰- فقط در حدّ وسوسه و تحریک نقش دارند.
- ۲۱- حالتی است که قلب انسان نسبت به حق تسلیم نیست، تا آن‌جا که نصیحت هیچ نصیحت‌کننده‌ای در او اثر نمی‌کند. این حالت با تکرار گناه پیدا می‌شود؛ یعنی قلب با تکرار گناه، به تدریج چنان سخت می‌شود که دیگر انجام هیچ گناهی او را ناراحت نمی‌کند.

۱۷- برنامه‌های مربوط به حوزه حضور مؤثر و فعال در جامعه جهانی عبارت‌اند از:

(۱) ترسیم چهره منطقی و عقلانی دین اسلام

(۲) استفاده از بهترین و کارآمدترین روش‌ها برای رساندن پیام

(۳) مبارزه با ستمگران و تقویت فرهنگ جهاد، شهادت و صبر (ذکر یک مورد کافی است).

۱۸- الف) واجب کفایی ب) مستحب پ) جایز (حلال)

۱۹- الف) یعنی شخص، اندیشه و دل خود را جایگاه خدا کند و عملش را فقط برای رضای خداوند و همان‌گونه که او دستور داده است، انجام دهد.

ب) قراردادن فرد در تنگنا یا موقعیتی است که صفات درونی خود را بروز دهد و درستی یا نادرستی آنچه را که ادعا کرده مشخص سازد.

پ) اگر جامعه‌ای در برخی از ابعاد از مسیر توحید و اطاعت از خداوند خارج شود، نیازمند بازگشت به مسیر توحید و اصلاح، یعنی نیازمند توبه اجتماعی است.

۲۰- هر قدر که مردم یک جامعه به سوی توحید حرکت کنند، ارکان جامعه نیز بیشتر رنگ توحیدی به خود می‌گیرد؛ همان‌طور که هر قدر نهادهای اجتماعی در خدمت اجرای قوانین الهی باشد، زمینه برای رشد انسان‌ها و حرکت به سوی خداوند و زندگی موحدانه آسان‌تر می‌گردد.

۲۱- توبه‌کننده باید بکوشد اگر ستمی بر مردم کرده است جبران نماید و حقوق مادی یا معنوی آن‌ها را در حد توان ادا کند و رضایت صاحبان حق را به دست آورد و اگر به آنان دسترسی ندارد، به نیابت از آنان صدقه دهد و برایشان دعای خیر و طلب آمرزش نماید.

۲۲- یکی از مهم‌ترین اهداف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برپایی جامعه‌ای عدالت‌محور بود به طوری که در آن مظلوم به آسانی بتواند حق خود را از ظالم بستاند و امکان رشد برای همه انسان‌ها فراهم باشد، نه این‌که نعمت‌ها و ثروت‌های زمین در انحصار گروهی محدود باشد. ایشان از هر فرصتی برای رفع تبعیض‌های طبقاتی حاکم بر نظام جاهلی و برقراری فرهنگ برابری و مساوات در جامعه، کمال استفاده را می‌نمود و از هیچ تلاشی در این راه فروگذار نمی‌کرد.

۲۳- جدی‌ترین آسیب این رویه، تغییر الگوی زندگی و دل‌مشغولی دائمی مردم به کالاهای متنوع و گوناگونی است که همه‌روزه وارد بازار می‌گردد و اذهان و افکار را به خود مشغول می‌کند و در نتیجه، انسان را از اساسی‌ترین نیاز خود، یعنی پرورش و تکامل بُعد معنوی و متعالی خویش، غافل می‌سازد.

۲۴- خارج از شبه‌جزیره عربستان نیز، جهان آن روز آمیزه‌ای از تهی‌دستی، شلاق خوردن و سوختن محرومان، اندیشه‌های خشکیده و غرض‌آلود کشیشان، کاهنان، موبدان و تجمل‌پرستی درباریان بود.

آزمون شماره ۹ (نوبت دوم)

۱- ۱) با دانش استوار «پال‌حکمه»

۲) با اندرز نیکو «و الموعظة الحسنه»

۳) مجادله با شیوه‌ای نیکوتر «جادلهم بأئتی هی احسن»

۴- معیار اعتدال‌گرایی (برقراری تعادل بین زندگی دنیا و آخرت)

۳- توحید در ولایت

۴- درست

۵- نادرست - در توبه همیشه باز است اما توفیق توبه همواره میسر نیست.

۶- درست

۷- نادرست - تمدن دوم اروپا با گسترش مسیحیت ... آغاز شد.

۸- فطرت خویش

۹- وجدان

۱۰- سبقت رحمت بر غضب

۱۱- فرهنگ

۱۲- فردی

۱۳- عادت و تکرار گناهان صغیره

۱۴- توحید در ربوبیت

۱۵- تقدیر الهی

۱۶- زیرا توبه گناهان را از قلب خارج می‌کند و آن را شست‌وشو می‌دهد.

درس نامه توپ برای شب امتحان

پاسخ به یک پرسش

چرا موجودات جهان باید به آفریننده نیاز داشته باشند، اما خود آفریننده به خالق نیاز نداشته باشد؟

○ استدلال «نیازمندی جهان در پیدایش به خدا»، نمی‌گوید که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد.

– اگر کسی این را بگوید، باید نتیجه بگیرد که خدا هم به آفریننده نیاز دارد. نتیجه چنین فکری آن است که هیچ چیزی وجود پیدا نکند؛ زیرا هر موجودی را که فرض کنیم باید قبل از آن موجودی باشد تا آن را پدید آورد و این سلسله تا بی‌نهایت ادامه خواهد یافت و هیچ‌گاه هیچ موجودی پدید نمی‌آید. ← مفهوم «تسلسل علت‌ها»

مثال: حرکت تعداد زیادی چرخ‌دنده در ساعت که هر یک دیگری را به حرکت درمی‌آورد بدون وجود یک محرک (موتور) مستقل و بی‌نیاز که حرکت را ایجاد کند، امکان‌پذیر نیست و از نظر عقلی محال است.

نتیجه این‌که: **الف)** عقل انسان نمی‌گوید که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد. ← بلکه می‌گوید «پدیده» نمی‌تواند خودبه‌خود پدید آید و حتماً آفریننده‌ای آن را پدید آورده است.

ب) عقل همان‌طور که نمی‌پذیرد یک پدیده بدون پدید آورنده باشد ← نمی‌پذیرد وجودی که ذاتاً موجود است، نیازی به پدیدآورنده داشته باشد.

نیازمندی جهان به خدای بقا

رابطه انسان با ساخته‌هایش

1) انسان پدیدآورنده و خالق اجزا و خواص آن‌ها نیست.

(بتأ، در ساخت مسجد، هیچ‌کدام از مصالح مانند خاک و سنگ و ... و خواصشان مانند چسبندگی و استحکام و ... را پدید نیاورده است.)

2) کار انسان در ساخته‌هایش فقط چپینش و جابه‌جا کردن مواد است.

3) بقای آن‌چه انسان می‌سازد به او وابسته نیست (مسجد با ساخته‌شدن از بتا بی‌نیاز می‌شود و پس از فوت بتا نیز باقی می‌ماند).

رابطه خداوند با مخلوقات

1) خداوند خالق همه موجودات و پدیده‌ها و خواص آن‌هاست. (در مثال بتا و مسجد، خداوند خالق سنگ و گچ و چوب و خواص آن‌ها و حتی خالق بناست.)

2) وجود و هستی همه موجودات و پدیده‌ها وابسته به خداست و خداوند هر لحظه اراده کند، آن‌ها از بین می‌روند.

3) بقای موجودات به خداوند وابسته است. (برعکس ساخته‌های انسانی که پس از ساخته‌شدن از انسان بی‌نیاز می‌شوند.)

نتیجه

○ جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است و این نیاز هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود. به عنوان مثال می‌توان گفت رابطه خدا با جهان، تا حدی شبیه رابطه مولد با جریان برق است. همین‌که مولد متوقف شود جریان برق هم قطع می‌گردد و لامپ‌های متصل به آن نیز خاموش می‌شوند.

○ موجودات پس از پیدایش نیز هم‌چنان مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. از این‌رو دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند:

ما چو ناییم و نوا در ما ز توست

ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست

ما که باشیم ای تو ما را جان جان

تا که ما باشیم با تو در میان ...

درس: هستی بخش

نیازمندی جهان به خدای پیدایش

شناخت اولیة ما نسبت به هستی‌بخش جهان، براساس فطرت خویش است:

1) او را می‌یابیم و حضورش را درک می‌کنیم.

2) می‌دانیم که در جهانی زندگی می‌کنیم که آفریننده‌ای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی کرده و به موجودات مدد می‌رساند.

○ برای شناخت عمیق‌تر درباره خدا و درک وجود او و شناخت صفات و افعال او، قرآن کریم راه‌های مختلفی به ما نشان می‌دهد که یکی از آن‌ها تفکر درباره نیازمندی‌بودن جهان در پیدایش خود به خداست:

مقدمه اول:

ما و اشیای پیرامون ما (حیوانات، نباتات، جمادات، زمین، ستاره‌ها و کهکشان‌ها)، پدیده‌هایی هستیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نبوده و نیست.

مقدمه دوم:

پدیده‌ها (که وجودشان از خودشان نیست)، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده هستند. پدیدآورنده‌ای که وجودش از خودش باشد؛ یعنی پدیده نباشد.

ذات نیافتۀ از هستی، بخش

چون تواند که بود هستی‌بخش؟

خشک ابری که بود ز آب تهی

ناید از وی صفت آبدهی

به عبارت دیگر: یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. در این صورت:

الف) پدیده نیست و نیاز به پدیدآورنده ندارد.

ب) همواره بوده است و همواره خواهد بود.

نتیجه: ما و پدیده‌های جهان، در پدیدآمدن و هست شدن خود به آفریننده‌ای نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد.

این موجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می‌شود.

تدبیر در قرآن 1

در آیه شریفه زیر تدبیر کنید و به سؤال‌های طرح‌شده پاسخ دهید.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴾

ترجمه: ای مردم، شما به خداوند نیازمند هستید و خداست که [تنها] بی‌نیاز ستوده است.

پایام: بی‌نیازی و غنی‌بودن خداوند و نیازمندی مخلوقات به او.

1- نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟

انسان هر چه دارد از خدا دارد و تمام داشته‌هایش از خداست. بالاترین داشته انسان همان نعمت وجود است که خدا به او عطا کرده است. از این‌رو انسان در هستی خود به خدا نیازمند است و این نیاز همواره و در هر آن است و هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود. سایر داشته‌های انسان که همه برآمده از نعمت وجود است نیز همه نیازمند و وابسته به لطف خداست و اگر خدا هر لحظه اراده کند، می‌تواند آن را از انسان بگیرد؛ بنابراین انسان سر تا پا نیازمند خداوند است.

2- چرا خداوند می‌تواند نیاز انسان و هر موجود دیگری را برطرف کند؟

هر موجودی غیر خداوند، خود نیازمند است و باید شخص دیگری نیاز او را برطرف کند، اما چون خداوند بی‌نیاز مطلق است (هو الغنی) و به هیچ چیز وابسته نیست، می‌تواند نیاز هر موجود دیگری را برطرف کند.

تدبّر در قرآن ۲

در آیه زیر تدبّر کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾

هر آن چه در آسمان‌ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می‌کند. او همواره دست‌اندرکار امری است.

۱- چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟

چون همه موجودات برای لحظه‌لحظه وجود خود محتاج و نیازمند خدایند و اگر خداوند لحظه‌ای آنان را به حال خود واگذارد، همه نیست و نابود می‌شوند.

۲- چرا خداوند هر لحظه دست‌اندرکار امری است؟

نیازهای دائمی موجودات لطف و فیض دائمی را طلب می‌کند. او هر لحظه دارای فیضی جدید و مستمر برای آفریده‌ها است. چنین نیست که خداوند، عالم را آفریده و آن را به حال خود رها کرده باشد، بلکه همواره امور هستی را تدبیر و اداره می‌کند؛ بنابراین او هر لحظه دست‌اندرکار امری است.

ثمره درک نیازمندی به خدای بی‌نیاز

هر چه معرفت انسان به خود (خودشناسی) و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود:

۱ نیاز به خداوند را بیشتر احساس می‌کند.

۲ عجز و بندگی خود را بیشتر ابراز می‌کند.

افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش عبودیت و بندگی

پیامبر ﷺ (به دلیل معرفت برتر و درک بیشتر)، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند: «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا»
خدایا مرا چشم برهم زدن به خودم وا مگذار.

نور هستی

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾

ترجمه: خداوند نور آسمان‌ها و زمین است ...

پیام: خداوند نور هستی است و موجودات «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار می‌شوند.

نور آن چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگری نیز می‌شود.

○ خداوند نور هستی است؛ یعنی:

تمام موجودات، «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند.

○ هر موجودی در حدّ خودش تجلی‌بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است. به همین دلیل کسانی که به دقت و تأمل در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

دلی کز معرفت نور و صفا دید

به هر چیزی که دید، اول خدا دید

***

به صحرا بنگرم صحرا تو بینم

به دریا بنگرم دریا تو بینم

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت

نشان از قامت رعنا تو بینم

تفکر در حدیث

امام علی علیه السلام می‌فرماید:

«مَا زَايَتْ شَيْئاً آلاً وَ زَايَتْ اللَّهُ قِبَلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ»

هیچ چیزی را ندیدم مگر این که خداوند را قبل و بعد و با آن دیدم.

۱- پیام حدیث چیست؟

تجلی خداوند در موجودات و آفریده‌هایش؛ یعنی خداوند بی‌پایان تمام جهان را پر کرده و همه‌جا حضور دارد و این حضور چنان نزدیک است که جدا انگاری مخلوقات از خدا امری ناممکن است؛ یعنی هم در دل تک‌تک ذرات عالم حضور دارد و هم خارج از آن‌ها. از این‌رو، انسان اگر اهل تفکر و تقوا باشد، به لطف الهی به مقامی می‌رسد که در همه چیز خدا را می‌بیند؛ یعنی تمام اشیا، مظهر و آیه و نشان‌دهنده خدا هستند و آیه، ماورای خود را نشان می‌دهد نه خود را.

۲- مقصود امیرالمؤمنین از این که می‌فرماید قبل و بعد و همراه هر چیزی خدا را دیدم چه می‌باشد؟

تعبیر «رَأَيْتَ اللَّهَ قِبَلَهُ» اشاره به این نکته دارد که آن حضرت با نگاه دقیق خود وقتی به اشیا پیرامون خود می‌نگرند، درمی‌یابند که همه این اشیا پدیده‌هایی هستند که قبلاً نبوده‌اند؛ پس حتماً علتی آن‌ها را به وجود آورده است، پس پی به خالق آن می‌برد. تعبیر «معه» اشاره به این دارد که آن حضرت وقتی می‌نگرند که این شیء سرتاسر نیاز و فقیر در حال حاضر وجود دارد، پس درمی‌یابد که بقای آن مرهون خداست. تعبیر «بعده» اشاره به این دارد که ایشان وقتی می‌بینند که این شیء بعد از مدتی از بین رفت، می‌دانند که تنها خداست که خالق موت و حیات است؛ پس در فئای شیء نیز باز خدا را مشاهده می‌کنند.

ناتوانی انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند

موضوعاتی که می‌خواهیم درباره آن‌ها شناخت پیدا کنیم دو دسته‌اند:

۱ موضوعاتی که در محدوده شناخت ما قرار می‌گیرند و انسان می‌تواند ماهیت و ذات آن‌ها را شناسایی کند. (گیاهان، حیوان‌ها، ستارگان و کیهانشان‌ها)

○ ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات چنین موضوعاتی را دارد، زیرا همه آن‌ها اموری محدود هستند.

۲ موضوعاتی که نامحدودند و ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؛ زیرا لازمه شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است.

ما به دلیل محدودبودن ذهن خود نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و چگونگی وجودشان را دریابیم.

○ خداوند حقیقتی نامحدود دارد در نتیجه ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی کند.

به همین دلیل پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است:

«تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ»

در همه چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.

پاسخ به یک پرسش

چگونه می‌توان خدا را دید؟

○ رؤیت خداوند با چشم، چه در این دنیا، چه در آخرت، غیرممکن است.

علت: چشم ساختار مادی و جسمانی دارد و فقط از اشیا می‌تواند عکس‌برداری کند و توانایی دیدن همه اشیا مادی را هم ندارد، چه برسد به موجودات غیرمادی (مثل فرشتگان) و از این بالاتر وجود مقدس خدا که هیچ شکل و تصویری و هیچ طول و عرضی و ارتفاعی ندارد.

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

ترجمه: چشم‌ها او را در نمی‌یابند و اوست که دیدگان را درمی‌یابد و او لطیف آگاه است.

پیام: عدم توانایی انسان در دیدن خداوند با چشم و آگاهی خداوند بر همه چیز

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه بر نگذرد

:

به بینندگان آفریننده را

نبینی، مرنجان دو بیننده را

نیابد بدو نیز اندیشه راه

که او برتر از نام و از جایگاه

خرد گر سخن برگزیند همی

همان را گزیند که بیند همی

○ دیدن به وسیله «قلب» و ملاقات با خدا، نوعی از دیدن است که نه تنها امکان پذیر است،

بلکه از برترین هدف‌های زندگی است و هر کس باید برای رسیدن به آن تلاش کند.

دوست نزدیک‌تر از من به من است

وین عجب‌تر که من از وی دورم

چه کنم با که توان گفت که دوست

در کنار من و من مهجورم

اندیشه و تحقیق

با وجود شباهت‌های ظاهری رابطه خدا و جهان با رابطه ساعت‌ساز و ساعت، تفاوت‌های این دو رابطه را بنویسید.

1 وجود جهان از خداست، اما وجود ساعت از ساعت‌ساز نیست و او فقط اجزای ساعت را تنظیم می‌کند.

2 دوام و بقای ساعت وابسته به ساعت‌ساز نیست، اما بقای جهان وابسته به خداوند است.

درس ۲: یگانه‌بی‌همتا

مقدمه

- مهم‌ترین اعتقاد دینی «توحید و یکتاپرستی» است.
- اسلام دین توحید و قرآن کتاب توحید است.
- در اسلام بدون اعتقاد به توحید هیچ اعتقاد دیگری اعتبار ندارد.
- توحید سرلوحه دعوت همه پیامبران بوده است.
- قرآن کریم اخلاق، احکام و همه اعمال فردی و اجتماعی مؤمنان را بر مدار توحید قرار داده است.
- توحید مانند روحی در پیکره معارف و احکام دین حضور دارد و به آن حیات و معنا می‌بخشد.

تدبیر در قرآن ۱

الف با توجه به اهمیت سوره توحید و جایگاه آن در قرآن کریم، در آیات این سوره تدبیر کنید و پیام‌های آن را به دست آورید.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۱﴾ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (۱) اللَّهُ الصَّمَدُ (۲) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (۳) وَ لَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ (۴)﴾

پیام‌ها:

1 آیه اول اشاره به یگانگی خدا دارد و بیان می‌کند که خداوند در همه چیز یکتاست.

2 آیه دوم بیان می‌کند که: **الف** خداوند از هر جهت کامل و بی‌نیاز است.

3 تنها خداوند است که سزاوار قصدکردن و برطرف کردن نیاز مخلوقات است.

4 توجه تمام موجودات، خواسته یا ناخواسته به سوی خداست.

5 آیه سوم؛ بیانگر این موضوع است که رابطه خداوند با موجودات، رابطه آفرینش است نه زایش. او موجودات را می‌آفریند، یعنی از نیستی به هستی می‌آورد نه آن‌که خود بزاید (لم یلد).

خداوند علتی ندارد و از چیزی به وجود نیامده است. مولود، معلول است و نمی‌تواند خدا باشد (و لم یولد).

6 در آیه چهارم، هرگونه هم‌طرزی سایر موجودات با خداوند چه در ذات، چه در صفات و چه در افعال او نفی می‌شود. به عبارت دیگر، خداوند هیچ هم‌تا و شبیهی ندارد.

کتابت آیات ﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ و ﴿لَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ این پیام را می‌رسانند که خداوند پدیده نیست و نیازی به پدیدآورنده ندارد، بلکه او تنها پدیدآورنده‌ای است که تمام جهان، هستی خود را از او می‌گیرند.

□ با توجه به آیه ۱۶ سوره رعد، به سؤالات زیر پاسخ دهید.

﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تُسْتَوَى الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾

ترجمه بگو پروردگار آسمان‌ها و زمین کیست؟ بگو خدا است. بگو آیا غیر از او سرپرستانی گرفته‌اید که [حتی] اختیار سود و زیان خود را ندارند؟ بگو آیا نابینا و بینا برابر است؟ آیا تاریکی‌ها و روشنایی برابرند؟ آیا آن‌ها شریک‌هایی برای خدا قرار داده‌اند که [آن شریکان هم] مثل خداوند مخلوقی خلق کرده‌اند و خلقت‌ها هم بر آن‌ها مشتبه شده است؟ [و از این‌رو شریکان را نیز مستحق عبادت دیده‌اند؟!] بگو خالق همه چیز خداست و او یکتای مقتدر است.

۱- کسی را می‌توانیم به عنوان ولی و سرپرست خود انتخاب کنیم که خالق جهان است (قل الله).

۲- کسی که اختیار سود و زیان خود را ندارد، نمی‌تواند سرپرست و ولی مردم باشد.

۳- در چه صورت جا داشت که مردم در اعتقاد به توحید در شک بیفتند؟ اگر آن‌چه را که مشرکان شریک خدا قرار می‌دهند، همچون خدا مخلوقاتی خلق کرده بودند.

توحید

توحید به معنای اعتقاد به خدای یگانه است؛ یعنی خدا بی‌همتاست و شریکی ندارد.

جمله «لا اله الا الله»:

- پیامبر ﷺ از آغاز رسالت خود از مشرکان می‌خواست با گفتن جمله «لا اله الا الله» دست از شرک و بت‌پرستی بردارند و به خدای یگانه ایمان بیاورند.

- با گفتن این عبارت تمام احکام و حقوق اسلامی فرد به رسمیت شناخته می‌شد و دفاع از حقوق او بر دیگر مسلمانان واجب می‌گشت.

- این جمله فقط یک شعار نبود بلکه التزام (پایبندی) به آن، همه زندگی فرد تازه‌مسلمان را در رابطه با خدا، خویشتن، خانواده، اجتماع و دیگر مخلوقات تغییر می‌داد.

برخی مراتب توحید

۱- توحید در خالقیت

اعتقاد به این‌که خداوند تنها مبدأ و خالق جهان است، موجودات همه مخلوق او هستند و در کار آفرینش شریک و هم‌تایی ندارد.

﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾

ترجمه خدا آفریننده هر چیزی است ...

چرا خداوند تنها خالق جهان است؟ (بررسی تصور نادرست وجود چند خالق):

این تصور که چند خدا وجود دارد و هر کدام خالق بخشی از جهان هستند یا با همکاری هم این جهان را آفریده‌اند به معنای آن است که:

الف هر کدام از آن‌ها محدود و ناقص هستند و به تنهایی نمی‌توانند کل جهان را خلق کنند.

ب هر یک از خدایان مذکور کمالاتی دارند که دیگری آن کمالات را ندارد و گرنه عین همدیگر می‌شوند و دیگر چند خدا نیستند.

○ چنین خدایان ناقصی، خود نیازمند هستند و هر یک از آن‌ها به خالق کامل و بی‌نیازی احتیاج دارند.

نتیجه تصور چندخدایی صحیح نیست و خدای واحد آفریننده جهان است.

۲- توحید در مالکیت

هر کس چیزی را پدید می‌آورد، مالک آن است. چون خداوند تنها خالق جهان است، پس تنها مالک آن نیز هست.

﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمَلِكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ...﴾

ترجمه بگو: بارها! حکومت از آن توست [آن را] به هر کس که بخواهی می‌بخشی و از هر کس که بخواهی می‌گیری ...